

TOELICHTING bij de vaststelling van een beschermd dorpsgezicht
ex artikel 20 van de Monumentenwet te
BALLUM, gemeeten Ameland.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tek. no. 230) door een
stippellijn omgrensde gebied.

Het eiland Ameland neemt door zijn geschiedenis en het grote
aantal bewaard gebleven monumenten onder de waddeneilanden een
bijzondere plaats in. Als zelfstandige heerlijkheid heeft het
in de historie bewogen tijden gekend, waarbij enerzijds de
menselijke hebzucht, anderzijds de kracht der natuurelementen
het eiland en zijn bewoners toesterden. Tal van stormvloed en
zandverstuivingen zijn er de oorzaak van dat het eiland zich
in de loop der eeuwen in oostelijke richting verplaatste, waar-
aan een aantal dorpen ten offer is gevallen. Vanouds bestaat
Ameland uit drie duincomplexen, onderling door lagere strand-
vlakten aan elkaar verbonden, die bij hoog water overspoelden.
De drie verhogingen vormden dan elk een afzonderlijk eiland.
Op deze duincomplexen hebben zich de nederzettingen ontwikkeld,
die aan de noordwestzijde werden beschut door een duingordel.
Ten zuiden van deze nederzettingen waren de meer vruchtbare
zanderige veengronden gelegen. Gedeeltelijk werden deze lager
gelegen veengronden nabij de dorpen door zodendijkjes als
veekering en beperkte zeekering omringd, waardoor de z.g. mie-
den ontstonden.

Op de meest westelijk gelegen verhoging bevonden zich eertijds
drie dorpen, n.l. Sier, Hollum en Ballum, waarvan Sier verloren
is gegaan. De middelste verhoging omsloot de dorpen Nes en
Buren (die beide nog bestaan) en op het oostelijk duincomplex
kwam vroeger het dorp Oerd voor.

Thans is het eiland geheel door waterstaatkundige werken be-
schermd en is aan de eeuwenlange verplaatsing vrijwel een einde
gekomen. Vooral buiten de dorpen is het karakter door de ge-
wijzigde omstandigheden veranderd, waarbij door de recente
ruilverkaveling de zodendijkjes en slenken zijn geëgaliseerd,
zodat in dit gebied nagenoeg niets meer van de oorspronkelijke
situatie is te herkennen. In tegenstelling hiermede hebben
drie van de vier overgebleven dorpen, met name Hollum, Ballum
en Nes, veel van hun vroegere voorkomen weten te behouden.

Niet alleen door het grote aantal oudheidkundig waardevolle huizen met hun eigensoortige voor de waddeneilanden karakteristieke bouwvormen, maar ook door het patroon der aanleg en alle bijkomende elementen zoals weg- en erfbeplanting, bezitten deze dorpen een eigen karakter.

Ofschoon bescheiden van omvang, is Ballum de vroegere residentie van Amelands vrije erfheren. In het begin van de 15de eeuw werd hier door Riche Jelmera een kasteel gebouwd, dat de naam kreeg van "Jelmerastate". Lange tijd diende het tot woonstede der Cammingha's, die van hieruit het eiland bestuurden. Thans is vrijwel niets van dit in 1829 afgebroken kasteel, dat stond op een kleine verhoging ten westen van de huidige begraafplaats, overgebleven. Slechts de grafsteen ter afdekking van de grafkelder der Cammingha's, een gelegen in de Slotkapel, thans dienstdoende als vloer van het lijkenhuisje, herinnert nog aan het roemrijke huis en zijn bewoners. Noordwestelijk van de vroegere kasteelsituatie ligt het dorp, dat wordt gevormd door een zuid-noord gerichte Camminghastraat, die aan weerszijden met hoog geboomte is begroeid. Halverwege, loodrecht hierop, ligt in oostelijke richting de Gerrit Kosterweg. Het kruispunt dezer wegen is tot een kleine brinkvormige ruimte verwijd.

In tegenstelling tot Nes en Hollum heeft de bebouwing een overheersend agrarisch karakter, waarbij veelal de relatie tot de aangrenzende weilanden, de vroegere mieden, ongeschonden is. Evenals Nes bezit ook Ballum een vrijstaande dorps-toren, voorzien van een ankerdatering 1755. Zij is gelegen tussen de oostelijke bomenrij van de Camminghastraat en steekt maar nauwelijks boven de boomtoppen uit.

Direct erachter ligt de in 1832 gebouwde Hervormde kerk, waarin zich een bijzonder rijk gesneden preekstoelkuip uit 1604 bevindt. Hoewel minder dan in Nes en Hollum, verleent een aantal z.g. Amelandse huizen, alle voorzien van een 18de eeuwse ankerdatering, ook dit dorp een kenmerkend aspect. In dit verband wordt gewezen op de panden Camminghastraat 13, 35-37, 39 en Gerrit Kosterweg 8, 12, 13. De wijze van

wegverharding met op een smalle rijbaan aansluitende groene bermen is van belang, terwijl vooral de boombeplanting onmisbaar is voor het aspect van het dorpsbeeld. Het beschermde gebied betreft in hoofdzaak de bebouwing aan weerszijden van de Camminghastraat en een deel van de daarachter gelegen gronden. Aan de oostzijde vormt de Baron Rengersweg tussen de Gerrit Koster- en Nesserweg een voor de hand liggende begrenzing, temeer daar men vanaf deze weg een goed gezicht heeft op de achtergevels van de bebouwing aan de Camminghastraat.